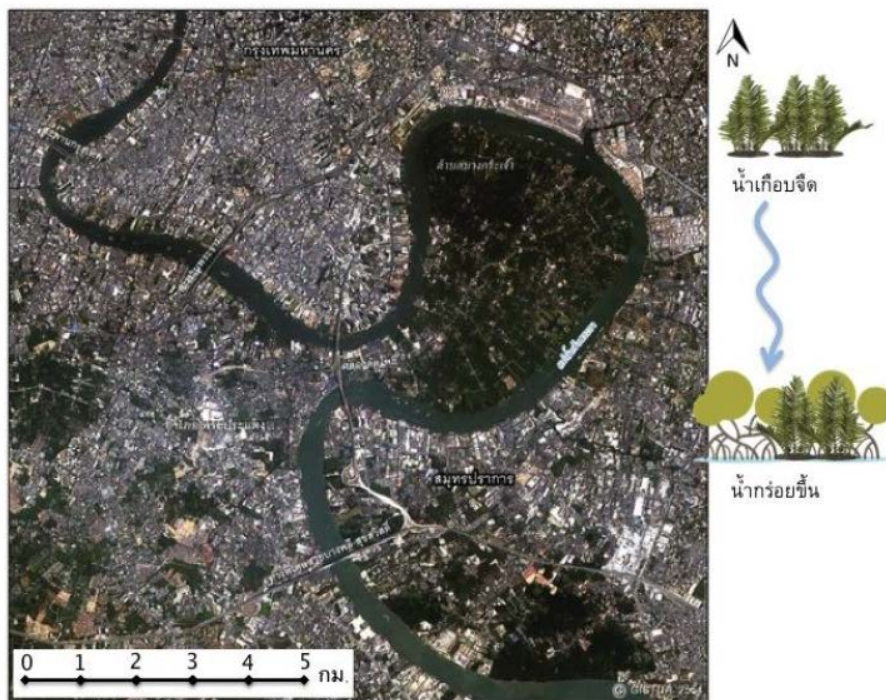

ความหลากหลายทางชีวภาพ **คุ้งบางกะเจ้า**

คุ้งบางกะเจ้าตั้งอยู่ที่อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ถ้าดูแผนที่ Google Earth บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างใกล้ปากน้ำ จะเห็นพื้นที่โค้งแม่น้ำฝั่งตรงข้ามกับท่าเรือคลองเตยเป็นดงไม้เขียวขนาดใหญ่ โดดเด่นท่ามกลางเมืองใหญ่ รูปร่างคล้ายกระเพาะหมู ล้อมรอบด้วยแม่น้ำจนเกือบเป็นเกาะ เนื้อที่ 19 ตร.กม. ผลิต่อออกซิเจนให้แก่เมืองประมาณ 6 ล้านตันต่อวัน จึงได้ชื่อว่าเป็น “ปอดกรุงเทพ” และขนานนามว่าเป็นสุดยอดปอดเมือง (urban oasis) แห่งเอเชีย

คุ้งบางกะเจ้าเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางชีววิทยา เนื่องจากเป็นระบบนิเวศสามน้ำ ได้แก่ น้ำจืด น้ำกร่อย น้ำเค็ม ที่ยังคงสภาพธรรมชาติและเกษตรกรรมดั้งเดิมอยู่บ้าง จึงเป็นแหล่งอาศัยสุดท้ายของสิ่งมีชีวิตหลายชนิดที่ปรับตัวพิเศษกับสภาพนิเวศสามน้ำที่ยังอาจคงเหลืออยู่ในลุ่มเจ้าพระยาตอนล่าง

พื้นที่คุ้งบางกะเจ้า

ในพื้นที่คุ้งบางกะเจ้า ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 6 ตำบล ของอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ อันได้แก่ ตำบลทรงคนอง ตำบลบางยอ ตำบลบางกระสอบ ตำบลบางน้ำผึ้ง ตำบลบางกอบัว และ ตำบลบางกะเจ้า

ผลสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพ

จากผลสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพ เมื่อนำข้อมูลทุกกลุ่มไปตรวจสอบร่วมกัน ได้ผลสรุปทั้งหมดเป็นยอดรวม 637 ชนิด (ดังตารางที่ 1) ซึ่งแม้จะเป็นผลรวมที่แสดงถึงความหลากหลายที่ดี แต่ก็ต้องถือว่าเป็นตัวเลขที่ค่อนข้างต่ำกว่าความคาดหมาย เนื่องจากการสำรวจชีวิตหลายกลุ่มมีข้อจำกัดสูง ไม่ว่าจะเป็นความยากของการจำแนกชนิดพันธุ์ที่ต้องอาศัยเวลาและเครื่องมือ เช่น เห็ดรา หรือข้อจำกัดด้านจำนวนบุคลากรผู้เชี่ยวชาญในการสำรวจสิ่งมีชีวิตบางกลุ่มที่มีความหลากหลายของชนิดพันธุ์สูงมาก อาทิ กลุ่มพืชแพลงก์ตอน เห็ดรา และสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังหลายกลุ่มอย่างแมลงและแมงมุม นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดจากสภาพภูมิอากาศที่ร้อนอบอ้าว ครีမ်ฝน ทำให้สัตว์หลายชนิด เช่น นก ไม่ออกมาหากินมากเท่าที่พบตามปกติ

ตารางที่ 1: สรุปจำนวนความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่คุ้มบางกะเจ้า 2557

สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม	10	ชนิด
นก	83	ชนิด
สัตว์เลื้อยคลาน	16	ชนิด
สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก	8	ชนิด
ปลา	25	ชนิด
หอย	51	ชนิด
แมลง	123	ชนิด
สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังอื่นๆ	34	ชนิด
พืช	170	ชนิด
สาหร่ายและแพลงก์ตอน	42	สกุล
เห็ดรา	58	ชนิด
ไลเคน	17	ชนิด/สกุล
รวม	637	ชนิด

อย่างไรก็ตาม ชนิดพันธุ์ที่สำรวจพบบ่งบอกถึงความสำคัญของพื้นที่ที่กระเพาะหมู และสถานภาพของระบบนิเวศดังนี้

เป็นแหล่งพักพิงแหล่งสุดท้ายของหลายชีวิตในลุ่มเจ้าพระยาตอนล่าง

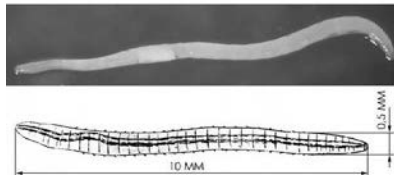
การสำรวจในเวลาเพียง 24 ชั่วโมง นำไปสู่การค้นพบชนิดพันธุ์ใหม่ๆ ที่ไม่เคยมีรายงานการค้นพบมาก่อนในประเทศไทย อาทิ

- ไส้เดือนสะเทินน้ำจืด หรือไส้เดือนมีปีกริมตลิ่ง สกุล *Glyphidrilus*
ค้นพบและจำแนกโดย ดร.สมศักดิ์ ปัญญา และคณะ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ไส้เดือนฝอย สกุล *Enchytraeus*
ค้นพบและจำแนกโดย ดร.สมศักดิ์ ปัญญา และคณะ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- กุ้งเต็นสีชมพู สกุล *Allochestes*
ค้นพบโดย ดร.พงษ์รัตน์ ดารงโรจน์วัฒนา และคณะ มหาวิทยาลัยบูรพา จำแนกโดย ดร.กรร
รวงษ์กำแหง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

- มวนนักกล้ำม สกุล *Homoeocerus*
ค้นพบโดย คุณเกรียงไกร สุวรรณภักดิ์ จำแนกโดย คุณพิสุทธิ เอกอำนวยการ

นอกจากนั้น ยังสำรวจพบชนิดพันธุ์สัตว์และพืชที่ปัจจุบันกลายเป็นชีวิตหายากในท้องถิ่นเจ้าพระยา
ตอนล่างย่านเมืองกรุงและปริมณฑล อาทิ

- ไลเคนสาวน้อยกระโปรงบานเป็นลอน *Physcia undulata* ซึ่งเป็นการค้นพบครั้งแรกในพื้นที่ละแวกนี้
- นกหลายชนิดที่กลายเป็นนกหายากในถิ่นแถบนี้ เช่น นกกาแวน นกกระเต็นใหญ่ธรรมดา นกเปล้าคอสี
ม่วง นกกิ่งไครงหัวสีนวล นกกระจิบคอตา นกกระลิงเขียด นกหัวขวานไผ่เขียว
- หิ่งห้อย 4 ชนิด โดยเฉพาะหิ่งห้อยน้ำกร่อยพบในปริมาณมาก

- หญ้าละมาน *Oryza minuta* ถือเป็นข้าวป่าชนิดหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญต่อการวิจัยและพัฒนาพันธุ์ข้าว โดยประเทศไทยมีข้าวป่าทั้งหมดถึง 5 ชนิด จากข้าวป่า 21 ชนิดทั่วโลก

จึงสรุปได้ว่าพื้นที่ที่กระเพาะหมูเป็นแหล่งพักพิงของความหลากหลายทางชีวภาพหลายสายพันธุ์ในลุ่มเจ้าพระยาตอนล่างเพียงไม่กี่แห่งที่ยังคงเหลืออยู่ และอาจเป็นบ้านแหล่งสุดท้ายในถิ่นนี้สำหรับหลายชนิด เนื่องจากคั้งบางกะเจ้ายังคงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติดั้งเดิมไว้อยู่บ้าง

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่ากังวลว่าชีวิตบางชนิดที่เคยพบที่นี้และถือเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างมาโดยตลอด เช่น ปลาบู่รำไพ *Mugilogobius rambaiae* กลับไม่พบในงานสำรวจชีวะตะลุมบอนครั้งนี้ เช่นเดียวกับปลาบู่สมิท ซึ่งเคยพบเป็นจำนวนมาก สัตว์น้ำอื่นๆ อีกหลายชนิดก็พบว่าถูกคุกคามจากปัญหาน้ำเสียอีกด้วย

ปลาบู่รำไพ (*Mugilogobius rambaiae*)

ระบบนิเวศบกอุดมสมบูรณ์

การสำรวจชีวิตในดิน ทั้งสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังและเห็ดรา พบว่ามีความหลากหลายสูงและรวมถึงชนิดที่แสดงถึงระบบนิเวศดินที่อุดมสมบูรณ์ อาทิ กิ้งกือกระบอกเหลือง และราถึง 16 ชนิด ซึ่งปกติพบแต่ในป่าอุดมสมบูรณ์ เช่น ราเมือก และ เห็ดร่มม่วง (*Marasmius sp.*)

สังคมพืชและสัตว์บกต่างๆ ก็บ่งบอกถึงระบบนิเวศใกล้เคียงที่ค่อนข้างสมดุล ดังจะเห็นได้จากนกกลุ่มต่างๆ ซึ่งมีรูปแบบการหากินแตกต่างกันไปถึง 16 กลุ่มใหญ่ๆ รวมถึงกลุ่มกินผลไม้หลายชนิด สะท้อนถึงพืชอาหารบริบูรณ์ในพื้นที่ และยังมีนกหัวขวานซึ่งบ่งชี้ถึงโครงสร้างต้นไม้ที่มีลักษณะเป็นธรรมชาติ มีค้างคาวกินผลไม้จำนวนมาก ซึ่งเป็นตัวผสมเกสรต้นลำพูและพรรณไม้อื่นๆอีกหลายชนิด การสำรวจพืชยังพบพืชท้องถิ่นดั้งเดิมมากมายหลายสายพันธุ์ หลายชนิดเป็นพืชกินได้ เป็นฐานอาหารให้ทั้งมนุษย์และสัตว์

อย่างไรก็ตาม จำนวนประชากรตัวเงินตัวทองมีสูงมาก เนื่องจากตัวเงินตัวทองกินอาหารได้หลากหลาย
อย่าง ทั้งบนบกและในน้ำ กินได้ทั้งตัวเป็น ชาก และขยะต่างๆ ประกอบกับในพื้นที่ไม่มีสัตว์ผู้ล่าที่มีขนาดใหญ่
พอที่จะสามารถควบคุมประชากรตัวเงินตัวทองได้

ปอดสะอาด

ไลเคนเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพอากาศที่ดีที่สุด และจากการสำรวจไลเคนในพื้นที่คู้บางกะเจ้า พบไลเคนที่
บ่งบอกถึงคุณภาพอากาศค่อนข้างดี แม้ไม่พบไลเคนขนาดใหญ่ซึ่งสัมพันธ์กับอากาศดีตลอดมลภาวะ แต่ก็
พบไลเคนหลังตุ๊กแกฟาร์ตสตรอบอร์รี่ (*Arthonia sp.*) ซึ่งพบได้บ้างในพื้นที่สวนในกรุงเทพฯ ที่ห่างไกลจาก
แหล่งมลภาวะ และพบไลเคนสวาน้อยกระโปรงบานเป็นลอน (*Physcia undulata*) ซึ่งไม่เคยพบในพื้นที่อื่นใน
แถบนี้ จึงเป็นไปได้ว่าคู้บางกะเจ้ามีอากาศดีที่สุดในบริเวณนี้ อย่างไรก็ตาม พื้นผิวไลเคนมีร่องรอยเสื่อมโทรม
สันนิษฐานว่าอาจเกิดจากฝนกรดที่พัดผ่านมาจากเขตโรงงานอุตสาหกรรม

ระบบนิเวศน้ำมีปัญหา

แหล่งน้ำหลายแห่งในพื้นที่กระเพาะหมูยังคงอยู่ในสภาพที่ดี ทั้งในด้านคุณภาพน้ำและกายภาพแหล่ง
น้ำ เอื้อต่อการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตจำนวนมาก ซึ่งปัจจุบันเป็นสัญลักษณ์โดดเด่นของคู้บางกะเจ้า บางแห่งพบ
กาน้ำซึ่งอาศัยอยู่ในน้ำค่อนข้างสะอาด อย่างไรก็ตาม การสำรวจชีวิตน้ำหลายกลุ่มพบปัญหาที่น้ำเป็นห่วง

การสำรวจแพลงก์ตอน หอย และปลา ให้ข้อมูลสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน บ่งบอกถึงปัญหา
คุณภาพน้ำ หลายแห่งถึงขั้นน้ำเสีย และอีกหลายแห่งแสดงถึงคุณภาพน้ำที่เพิ่งเริ่มเสื่อมลงไปมาก นอกจากนี้
แหล่งน้ำนิ่งหลายแห่งยังพบสาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงินปริมาณค่อนข้างมาก เป็นสาหร่ายที่ทำให้เกิดพิษในน้ำ

การสำรวจปลายังพบปัญหาการรุกรานจากชนิดพันธุ์ต่างถิ่น ที่เห็นชัดมากคือการหายไปของปลา
ปูลมิต ซึ่งเคยพบเป็นจำนวนมากในพื้นที่ แต่กลับพบการเพิ่มประชากรของปลากินยุงแทน เป็นปลาต่างถิ่น
ขนาดเล็กที่มีลักษณะการกินอาหารใกล้เคียงกับปลापูลมิต จึงเป็นคู่แข่งโดยตรง

เมื่อวันอังคารที่ 8 สิงหาคม 2560 ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลบางยอ ได้มีการจัดประชุม
หารือการดำเนินงาน การขับเคลื่อนการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่น พื้นที่คู้บางกะเจ้า
จังหวัดสมุทรปราการ นอกจากนี้เรื่องที่เป็นวัตถุประสงค์ของการจัดการประชุมนี้แล้ว ยังทำให้ได้ทราบว่า

นอกจากความโดดเด่นทางด้านธรรมชาติแล้ว คຸ່งบางกะเจ้ายังมีความโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรม และวิถีชีวิต แต่ปัจจุบันการขยายตัวของชุมชนและด้านเศรษฐกิจ ทั้งการเพิ่มขึ้นของประชากรในพื้นที่ การย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่อาศัย ความเจริญที่เพิ่มมากขึ้น จึงทำให้เกิดการลดลงของผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีทั้งปัญหาขยะ เพราะเกิดขยะเพิ่มขึ้น ลำคลองน้ำเสีย คุณภาพของดินที่เหมาะสมต่อการเกษตรลดลง ปัญหาน้ำเค็มรุกน้ำใน ลำคลองธรรมชาติทำให้ใช้ประโยชน์ได้น้อย รวมทั้งมลพิษจากการจราจรที่หนาแน่น สิ่งเหล่านี้คือส่วนหนึ่งของผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของผู้อยู่อาศัย เนื่องจากคຸ່งบางกะเจ้าจะถูกพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แล้วจึงเห็นว่าควรมีการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ทางการท่องเที่ยว การพัฒนาด้านอาชีพ ส่งเสริมการลงทุนและการเกษตร จัดสรรสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการพื้นฐานต่างๆให้เพียงพอต่อความต้องการอีกด้วย

นางสาวแพรวพรรณ ปรีดาภิรมย์

นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่เผยแพร่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2560

อ้างอิงเว็บไซต์ 1. มูลนิธิโลกสีเขียว(www.greenworld.or.th)

2. สวนศรีนครเขื่อนขันธ์ บางกะเจ้า (www.suansri-bangkachao.com)